

УДК-342.813

ЖЫЙЫНТЫККА КАРАЙ ОКУТУУ-ОКУП ҮЙРӨНҮҮ ПРОЦЕССИНИН АЧКЫЧЫ

*Турдубаева Б.М., Ирисова Г.
ЖАМУ, Жалал-Абад ш.
e-mail: barisa08@mail.ru*

Аннотация

Бул статьяда жыйынтыкка карай окутууну ишке ашыруу үчүн атайын алгоритм берилген. Жыйынтыкка карай окутууда калыптана турган компетенттүүлүктөр көрсөтүлгөн жыйынтыкка карай окутууну жазуу эрежелери Б.Блумдун таксономиясы боюнча сунушталды. Баалоо процесси көрсөтүлдү. Учурда аталган проблема боюнча жүргүзүлгөн иштер көрсөтүлдү.

Abstract (An annotation)

Teaching according to the result – the key of the learning process. This article is about teaching according to the result, which was given special algorithm in order to achieve the aim. There were shown flexible competence in teaching according to the result. Writing rules are suggested by Bloom's taxonomy in teaching according to the result. Also the article shows the evaluating process and the works which connected with the problems shown above

Бүгүнкү күндө биздин өлкөдө жана дүйнө жүзүндө жүрүп жаткан глобалдын өзгөрүүлөр ар кандай кырдаалдарда жашап жана чечим кабыл ала билүүгө жөндөмдүү инсанды калыптандыруу зарылдыгы билим берүү системасында жаңыланууну талап кылып жатат.

Ал жаңылануу окутуунун сапатын жогорулатууга аракет жасоодон башталган.

Ушул мезгилге чейин дайыма сапат жөнүндө сөз болсо иш аракеттер болсо дагы системалуу негизде байкоо жүргүзүүчүн бирдиктүү, натыйжалуу, далилдүү критерийлер жок болгон.

Ошондой болсо дагы бүгүнкү күндө өлкөдө билим берүүнүн максаттарын так аныктай ала турган жана Кыргызстандын билимдүү жаңы атуулунун негизги белгилери кандайча боло тургандыгы, азыркы этапта кандай өзгөрүүлөрдүн зарыл экендиги, алардын багыты кандай боло тургандыгы тууралуу суроолорго жооп бере ала турган билим берүүнүнүктүрүүнүн стратегиясын иштеп чыгуу милдети мурда болуп көрбөгөндөй курч коюлуп жатат.

Окутуу процесси окуучуга жугумдуу болушу үчүн ар бир сабакты баланын алы жете турган максатты коюп, жыйынтыкка карай уюштуруу зарыл. Учурда жыйынтыкка карай окутууну ар бир мугалим өз ишмердүүлүгүндө колдонбой жатат. Ошондуктан окуучулар сабакта эмнени биле тургандыгын жана эмнени жасай ала тургандыгын алдын ала билишпейт. Сабак күнүгө жыйынтыкталбайт жана окуучулар бүгүнкү үйрөнгөндүгүн эртеңкиге улай алышпайт.

Жыйынтыкка карай окутууну уюштуруу үчүн эмне кылуу керек?

Анын үчүн төмөндөгүдөй кадамдар ишке ашат:

- Ар бир предметтин, бөлүмдүн, сабактын, максатын жыйынтыкка карай коюу. Жөн эле максат койбостон, ошол максатты ишке ашырууда кандай компетенттүүлүккө ээ боло тургандыгын аныктоо

- Сабактын максатынын мугалимдин иш аракетине эмес, окуучунун окуп үйрөнүүсүнө карай коюлушу.

- Сабакка күтүлүүчү натыйжаларды иштеп чыгуу

- Сабакты пландоодо жыйынтыкка карай натыйжалуу усулдарды пайдалануу

- Окуу каражаттардын сабактын максатындагы иш аракет ишке аша тургандай тандоо.

- Окуу процессинин жыйынтыгын чыгарууда ал жыйынтык окуучуга дагы, мугалимге дагы даана, ачык болгон баалоо процессинин жүргүзүү.

- Окуучунун жеке өнүгүшүнө түрткү бере турган калыптандыруучу баалоонун техникаларын колдонуу.

- Ар бир сабакка окуучулар үчүн өз алдынча аткара турган жана үйдөн аткара тураган тапшырмаларды даярдоо.

Учурда маалыматтык билим берүүдөн максаттык билим берүүгө өтүп жатканыбызга карата билим берүүнүн парадигмасы дагы компетенттүүлүк жагына ооп жатат.

Базар экономикасынын мезгилинде иш берүүчүнүн талабына ылайык, компетенттүүлүктөргө туура келген бүтүрүүчүлөр керек.

Ал үчүн окуу процессин пландаштырып жатканда окуучуларда төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөр калыптандырылат:

Жеке инсандык сапаттар :

Жогорку активдүүлүк (өз алдынча чечим кабыл ала алуу, кырдаалды өзгөртө алууга жөндөмдүүлүгү, тыштан болгон тескери таасирлерге сабрдуулук кылуу, демилгелүүлүк, ийкемдилүүк, ишкердик, динамикалуулук);

-жаратуучулук , өзүн өзү сыйло, эмгекчилдик , максатка умтулуу , өз турмушу жана билими үчүн жоопкерчиликти сезүү, -патриоттулук, турмуштук жана атуулдук жогорку позиция

Коммуникативдүүлүк сапаттар:

-топ менен бирдикте иштөө мүмкүнчүлүгү, ар кандай адамдар менен ар кандай кырдаалда мамиле түзө алуу,

- өзүнүн иш-аракеттерин тандоодо ойлонуп жана жоопкерчилик менен мамиле кылуу, аны көзөмөлгө алуу, ой калчоо, социалдык жактан жоопкерчиликтүү сезимине ээ болуу

- турмушта өз тагдырын өзү чечүүгө жана өзүн өзү көрсөтө алууга жөндөмдүү болуу, ар Түрдүү өзгөрүүлөргө тез ыңгайлашып кете алуу

- өзүн өзү жана башка адамдарды сыйлай билүү, өзүнүн жана башкалардын мээнетин баалай билүү

Когнитивдүүлүк сапаттар:

- бүтүрүүчү класстын билим берүү программасы боюнча негизги билим системасынын, ошондой эле жалпы окуу билгичтик системасынын болушу (салыштыруу, жалпылоо, анализ жүргүзүү, синтездөө, классификациалоо, эң башкысын бөлүп көрсөтө алуу)

- анализ жасоого, синтездөөгө жана сынчыл, иштиктүү ойломго жөндөмдүүлүк

- жаңы билимге ээ болунун зарылдыгын түшүнүү, анын ичинде тил үйрөнүү, компьютердин тилин билүү жана бул билимдерге ээ болууга жөндөмдүүлүк

- бүткүл турмушунда окуп жана өз алдынча билимин жогорулатууга даяр экендиги жана аны каалосу (билим алуу процесс экендигин түшүнүсү)

- алган билимин тажрыйбада колдоно билүүгө жөндөмдүүлүк

- орто жана жогорку кесиптик билим берүү мекемелеринде окууга даярдыгы

Жогоруда саналып өткөн компетенттүүлүктөр менен « Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн улуттук куррикулумунунда» (Бишкек, 2008) жана ЖОЖдордо жаңы муундагы мамлекеттик стандарттар боюнча сунушталган тизме бири бирине шайкеш келип, анын негизинде азыркы төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөр иштелип чыкты Ал компетенттүүлүктөр булар:

Маалымат берүүчү: маалыматты өзүнүн ишмердигин пландаштыруу жана иш жүзүнө ашыруу үчүн пайдаланууга даяр болуу, аргументтүү жыйынтыктарды чыгара алуу, адамга сын көз менен каралган маалыматтын негизинде олуттуу чечимди кабыл алууга мүмкүндүк берет.

Социалдык – коммуникативдик: өзүнүн иш- аракетин башка адамдардын жана социалдык топтордун кызыкчылыгы менен айкалыштыра билүүгө даярдыгы, позициялардын ар түрдүүлүгүн таануу жана баалуулуктарга (диний, этикалык,

профессионалдык, инсандык ж.б.у.с.) түшүнүү менен мамиле жасоонун негизинде өз көз карашын цивилизациялык жол менен коргой алуусу.

Сүйлөшүүлөрдөн зарыл маалыматты алууга даярдыгы жана аны оозеки, ошондой эле жазуу жүзүндө жеке инсандык, социалдык жана профессионалдык проблемаларды чечүүгө сунуштоого даярдыгы. Маселени чечүүчүн башка адамдардын жана социалдык институттардын ресурстарын пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Өзүн-өзү уюштуруу жана проблемалардын чечилиши: жеке өзү же башкалар менен бирдикте ыкмалардын түрлөрүн пайдалануу аркылуу, маалымат, окуу же турмуштук кырдаалдардагы карама – каршылыктарды таба билүүсү, ошондой эле кийинки иш – аракеттер тууралуу чечим кабыл алууга даяр болуусу.

Жогорудагы аталган компетенттүүлүктөрдүн калыптанышынын негизинде окутуунун жыйынтыгы каралат

Окутуунун жыйынтыгы - окуучу сабак башталганда элге окутуу процесси бүткөндөн кийинки жыйынтыкты, натыйжаны билип туруусу.

Окутуучулар окуу процессинин жыйынтыгын, күтүлүүчү натыйжаларын окуучуларга түшүнүктүү, алы жете турган тейде жазуу үчүн, Америкалык окумуштуу Б.Блумдун «Билим берүү милдеттеринин таксономиясын» пайдалангандыгы талапка ылайык.

Деңгээл	Аныктоо	Окутуучуларды кызыктыруу үчүн кандай негизги терминдер колдонулат
Билүү	Маалыматты аныктоо жана тандап алуу	Санап бергиле, эске туткула, атап бергиле
Түшүнүү	Берилген маалыматты түшүнүү; проблеманы өзүнүн сөзү менен аныктоо	Талкуулагыла, аныктагыла, айтып бергиле
Колдонуу	Жаңы кырдаалдарда түшүнүктөрдү колдонуу	Колдонула, чыгаргыла, өзгөрткүлө, тандагыла, жиктегиле, аяктагыла, көрсөткүлө, тапкыла, аткаргыла, изилдегил, эксперимент, жүргүзгүлө, чечмелегиле, өзгөрткүлө, машыккыла, иштеткиле, салыштыргыла, пландагыла, көрсөткүлө, чечкиле, колдонула.
Талдоо	Маалыматты өз ара байланышкан бөлүктөргө бөлүү	Талдагыла, баалагыла, топтогула, чыгаргыла, жиктегиле, салыштыргыла, байланыштыргыла, каршы койгула, сындагыла, талкуулагыла, ажыраткыла, издегиле, тажрыйба жүргүзгүлө, түшүндүргүлө, тыянак чыгаргыла, иретке келтиргиле, салыштыргыла, тандап алгыла, тандагыла, бөлгүлө, текшергиле.
Топтоо	Маалыматты топтоштуруу	Топтогула, жыйнагыла, түзгүлө, иштеп чыккыла, аныктама бергиле, жалпылагыла, бириктиргиле, ойлоп чыккыла, уюштургула, пландагыла, даярдагыла, сунуш кылгыла, көчүрүп жазгыла, аныктагыла, алмаштыргыла.
Баалоо	Критерийлердин негизинде баалоо	Далилдегиле, тандап алгыла, салыштыргыла, тыянак чыгаргыла, ишендиргиле, чечкиле, негиздегиле, түшүндүргүлө, ченеп өлчөгүлө, бөлүктөргө

		бөлгүлө, сунуш кылгыла, айырмалап көрсөткүлө, суммалагыла, колдогула, текшергиле, баалагыла
--	--	---

Бул классификацияда же таксономияда ой жүгүртүү деңгээлдер көрсөтүлүп, о.э сабактын жыйынтыгын чагылдырган окуучулардын иш аракеттеринин этиштери көрсөтүлгөн.

Таанып билүү аймагына туура келген билим, түшүнүү, колдонуу, талдоо, баалоо, чыгармачылык ой жүгүртүү деңгээлдери боюнча окутуунун жыйынтыгын жазуу окуучунун өнүгүшүнө түрткү берет. Аталган аймактан башка дагы аффективдүү (мамиле, сезим, баалуулуктар) жана психомотордук (физикалык көндүмдөр)аймактар көтөрүлгөн проблемага түздөн түз тиешеси бар.

Ар бир сабактын жыйынтыгын сабактын максатына жана күтүлүүчү натыйжага жазышат.

Учурда мугалимдер көбүнчө билим, түшүнүү, кээде колдонуу деңгээлиндеги эле иш аракеттерди жазышып, баалоо, чыгармачылык деңгээлиндеги ой жүгүртүүчү тапшырмаларды аз беришет.

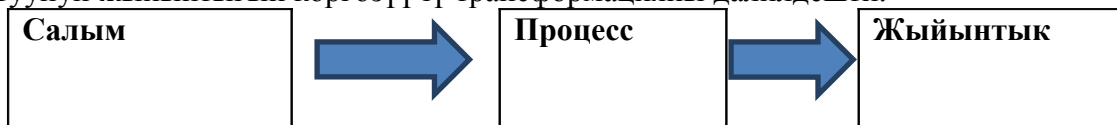
Бул жөнүндө Д.Кеннединин Уопш А, М Веббдин эмгектеринде кеңири айтылган.

Кыргызстанда “Инсанга багытталган окутуу”технологиясы боюнча иштешкен. И.Бекбоев, С.Байгазиев, А.Мамытов ж.б. окумуштуулар жыйынтыкка карай окутууну башталгыч класстан баштоо керектигин белгилешет.

Ал эми Кыргызстан, Тажикстан, Түркменстанда иш жүргүзгөн ЮСАИДдин “Сапаттуу билим” долбоору жыйынтыкка карай окутууну пландоону, сабактын максатын жыйынтыкка карай коюуну, сабактын жыйынтыгында көрсөтүлгөн иш аракетти гана баалоону, баланын психологиясына доо кетпей турган баалоонун түрлөрүн (диагноздоочу, калыптандыруучу, жыйынтыктоочу) колдонууну ишке ашырууга кадам ташташып, республикадагы тандалган мектептерде(Ош облусунан Кара- Суу, Алай, Кара-Кулжа райондорунда жана Чүй облусунда о.э бардык облустардагы метод борборлордо) иш жүргүзүштү.

Ал эми КАО башында турган READ долбоору “Башталгыч мектепте баалоону” *окутуу процессине киргизишип, Кыргыз Республикасынын бардык облустарын* камтышып, башталгыч класстардын мугалимдерин окутушту. Алардын семинар-тренингдеринде калыптандыруучу баалоонун техникаларын колдонуу, чыгармачыл баалоо, критериалдык баалоону жүргүзүү жүзөгө ашырылды.

Мындай демилгелерди колдоп, EdNet “Билим берүү мекемелерин колдоо ассоциациясы” окутуудагы “Сапат кепилдигинин системасы, сапаттын маданияты” көйгөйлөрүн көтөрүп, окутуунун жыйынтыгын көргөзүүчү трансформацияны далилдешти.

Алардын далилдөөсүндө: **Салым**-бул ар бир окуу жайдын, мектептин миссиясы, саясаты жана иш чаралары, окутуунун күтүлүүчү натыйжасын көрө билүү

Жыйынтык- жетишилген жыйынтыгын баалоо, ал дайыма максатка дал келиши керек.

Процесс- салымдан жыйынтыккачейинки жол.

Жыйынтыка карай жолдо баса белгилей турган жагы сапатын маданияты Ал сынчыл ойлоого негизделген, б.а. төмөндөгүдөй суроолорго жооп берет.

-Биз эмнени жасагыбыз келип жатат?

-Ал үчүн кантип аракет кылабыз?

-Анын ишке ашышын кантип билебиз?

-Аны жакшыртуу үчүн эмне кыла алабыз? ж.б.

Жогорудагы келтирилген суроолор окуу процессинин жыйынтыгын көрүүгө көмөктөшөт.

Окутуунун жыйынтыгын көрүүчүн аны туура, так, түшүнүктүү, белгиленген мөөнөттө бүтө тургандай, баланын алы жете тургандай жаза билүү маанилүү.

Жогорудагы айтылгандай окумуштуу Б.Блум жана анын командасынын иштери боюнча окутуунун жыйынтыгын жазуу маселеси боюнча Европалык публикацияны жазышкан. Д.Кеннединин, А.Уолштун, М.Веббдин иштерин орус окумуштуулары Карачарова Е.Н, Тарасюк Л.Н тарабынан орус тилине которулуп, окуу процессине киргизүүнү сунушташкан.

“Окутуунун жыйынтыгын жазууну үйрөнүү”-өзүнчө изилдей турган маселе .

Жыйынтыкка карай окутууда ошол жыйынтыкты баалоо процессин жүргүзүүнү билүү маанилүү.

Ошондуктан баалоо процессине токтолуу абзел

Жыйынтыкка карай окутуу - баалоо системасын туура жүргүзүү аркылуу ишке ашат

Баалоо системасын аны көп функционалдуу кылуу аркылуу өркүндөтүүгө болот. Ю.В. Романов натыйжалуу баалоону аныктоо жаңыча мамилени сунуш кылып, алдыңкы катарга төмөндөгүдөй планды коюуда. Баалоо системасы тигил же бул окуу материалы канчалык ийгиликтүү өздөштүрүлгөнүн, тигил же бул практикалык көндүм канчалык калыптангандыгын аныктоого, б.а. **окуучулар жетишкен деңгээл тигил же бул окуу курсуна коюлган талаптардын белгилүү минимуму менен салыштырууга мүмкүндүк бериш керек.** Мында негизги таяныч чекит катары дал ошол милдеттүү минимумду алуу максатка ылайык келет, себеби дал ошол минимумду кандайдыр бир деңгээлде так аныктоого болот. Баалоо системасы **ар бир окуучунун жалпы даярдыгынын деңгээлиндеги жалпы өзгөрүүлөрдү, ошондой эле ар түрдүү таанып – билүү ишмердигинин тармактарындагы анын жетишкендиктеринин динамикасын да** (маалыматты өздөштүрүү жана иштете билүү, өзүнүн ой- пикирин жана образдарын чыгармачылык менен чагылдыра билүү ж.б.) так аныкташы керек, бул окуучулардын билим алуу жолундагы ийгиликтери менен кемчиликтеринин кыйла рельефтүү көрүнүшүн алууга мүмкүндүк түзөт.

Баалоо системасына окуучулардын өздөрүнүн жетишкендиктерин, ошондой эле окуу процессинин жүрүшүндө алар аткарып жаткан рефлексияны өздөрү, окуучулардын өзүн-өзү баалоосун кубаттоочу жана өнүктүрүүчү механизм салынышы керек. Бул учурда өзүн-өзү баалап жаткан окуучу өзү жетишкен натыйжалар менен мугалимдин баасын салыштыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуш керек. Чынында эле баалоо системасынын толук ачык- айкындыгы өзүн –өзү баалоого түрткү берген фактор болуп саналат, бирок, бул албетте зарыл болгон шарттардын бирөө гана. Баалоо системасы мугалим, окуучу, ата-эне, класс жетекчи, ошондой эле мектеп администрациясы мене педагогикалык коллективдин ортосундагы туруктуу байланышты билдириши жана камсыз кылышы керек. Мындай байланыш болбосо, окутуу процессин калыптандырууга карата системалуу мамиле болушу кыйын. Демек анын бирдиктүүлүгүн камсыз кылуу мүмкүн эмес. Окуучу үчүн бирдиктүү билим берүү мейкиндигин камсыз кылуу жөнүндөгү теманы улантуу менен баалоо системасы конкреттүү мектептеги класска карата бирдей колдонулушу керектигин айтуу зарыл. Башкача айтканда, ар түрдүү сабактарда ар түрдүү принциптерге негизденген баалоо системасы натыйжалуу болушу мүмкүн эмес. Баалоо системасынын принципалдуу мүнөздөгү айырмачылыгы ар түрдүү курактагы окуучулардын топторунун ортосунда болушу мүмкүн. Бирок эч качан ал предметтердин тобунун ортосунда болбошу керек.

Баалоонун дагы бир түрү-критериалдык баалоо

Критериалдык баалоо- бул окуучунун иш – аракетинин натыйжаларынын санын балл түрүндө баалабай турган система. Критериалдык баалоодо баа билим алуунун сапаттык көрсөткүчү болуусу зарыл.

Критериалдык текшерүү жана баалоонун негизги функциясы-бул окуучунун билим алуу иш –аракетинде билген жана билбеген жактарынын, өздүк потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүнүн, чече албаган маселелеринин чегинин жана аны жеңе билүүсүнүн көрсөткүчү.

Критериалдык баалоонун негизги принциптери төмөнкүлөр, ал принциптер окутуунун жыйынтыгына негизделген

- **критериалдуулук** (мазмундуу баалоо жана текшерүү окуучу менен бирдикте иштелип чыккан критериалдык баалоонун негизинде жүрөт. Критерийлер манилеш жана так болушу керек).

- **өзүн өзү баалоонун биринчилиги** (окуучунун өзүн өзү баалоосу мугалимдин баалоосунун мурунку орунда турушу керек).

Өзүн өзү адекваттуу баалоого тарбиялоо үчүн эки окуучунун өзүн өзү баалоосун салыштырса болот: алдын ала (алдыдагы жумушту) жана өткөндү чагылдырган (аткарылган жумуштуу)

- **ийкемдүүлүгү жана вариантүүлүк** (билим алуунун натыйжалуулугун түрлүү ыктарды жана аткаруу тартиптерин колдонуу маңыздуу текшерүүнүн жана баалоонун болжолу, жеке, топтогу, коллективдеги окуунун иш-аракеттерин изилдөө)

Текшерүү жана баалоо процессинин кадимкилиги (текшерүү жана баалоо окуучу үчүнчүнүчтүүнү жана күчкө салууну жокко чыгарган кадимки шартта жүргүзүлүүсү абзел. Окуу жана билим алуу мүнөздөмөсүнө кадимки шартта, окуучулук иш – аракетин байкоо натыйжасы кирет.

Учурда жыйынтыкка карай окутуу процесси ЖАМУнун педагогикалык багытында окуган студенттердин “Окутуунун методикасы” предметтеринин жумушчу програмаларына киргизилип, системалуу окутулууда:

- Өзгөчө, сабактын максатын SMART критерийлерине таянып, сабактын жыйынтыгына карай коюу.

- Д. Колбдун “Окутуу жана окуп үйрөнүү түрмөгүнүн” сабакты пландоодо колдонулушу

- Б.Блумдун ой жүгүртүү денгээлдеринин таксономиясынын окуу процессинде сабактын максатын коюуда, суроолору, тапшырмаларды түзүүдө, баалоо процессин жүргүзүүдө колдонулушу

- жумушчу программаларга баалоо критерийлеринин коюулушу

- окуу пландарынын компетентүүлүккө ылайык түзүлүшү,

- сабакта калыптандыруучу баалоонун технологияларын колдонуусу. жогорудагы айтылгандарга далил болот.

Окутууну жыйынтыкка карай уюштуруу дагы толгон токой көйгөйлөрдү талап кылат. Кийинки изилденүүчү маселе иш берүүчүнүн талабы боюнча окутуунун жыйынтыгын көрө билүү

Колдонулган адабияттар:

1. И.Б. Бекбоев, Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери, Бишкек «Педагогика»2004,
2. И. Бекбоев «Педагогикалык процесс: Эски көрүнүштөр жана жаңычыл көз караштар» Б., 2005.
3. Н.Ф. Дик «Как стать лучшим учителем» Ростов-на Дону -2006..
4. Калыптандыруучу баалоо-жетишкендиктерди жакшыртуу үчүн баалоо Мугалимдер үчүн практикалык колдонмо/түзгөндөр Н.С.Жусупбекова ж.б.-Б:2011.
5. Кеннеди Д Написание и применения результатов обучения: практическое руководство. Университет Корк(Ирландия) 2007г.(пер. Карачаровой Е.Н)
6. READ долбоорунун материалы Башталгыч мектепте баалоо

7. В.И. Сивоглазов, Т.С. Сухова, Т.А.Козлова «Общая биология поурочные планы» (11-класс) Айрис Пресс Айрис дидактика М., 2004
8. Уолш А., Вебб М. Пособие по написанию результатов обучения, 2002(пер.Тарасюк Л.Н).